

- адміністративних (державних) послуг у США, Великобританії та Канаді // Регуляторна стратегія: практика регулювання. – Режим доступу : <http://www.academia.org>
6. Гринчук Н. Матеріально-фінансова забезпеченість надання громадянських послуг у містах України / Н. Гринчук // Управління сучасним містом. – 2003. - № 1-3.
 7. Бабаєв В.М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / В.М. Бабаєв. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2004. – 204 с.
 8. Розробка підходів і механізмів забезпечення якості муніципальної управлінської діяльності: наук. розробка / [авт. кол.: Ю.П. Шаров, І.А. Чикаренко, Т.В. Маматова та ін.]. – К. : НАДУ, 2008. – 60 с.

УДК 339.564:368+81

*Расшивалов Д.П.,
к.е.н., доцент, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ*

РОЛЬ ЕКСПОРТНИХ КРЕДИТНИХ АГЕНЦІЙ В ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті проаналізовано роль експортних кредитних агенцій в інтернаціоналізації страхової діяльності. Зокрема, розглянуті питання їхнього міжнародного інституційного розвитку в умовах світової фінансової кризи та висвітлена необхідність створення такої агенції в Україні.

В статье проанализирована роль экспортных кредитных агентств в интернационализации страховой деятельности. В частности, рассмотрены вопросы их международного институционального развития в условиях мирового финансового кризиса и освещена необходимость создания такого агентства в Украине.

The paper considers the role of export credit agencies in internationalization of insurance. In particular, the issues of institutional development of agencies in the wake of world financial crisis are addressed as well as the necessity to set up an export credit agency in Ukraine is reasoned.

Постановка проблеми. Процеси інтернаціоналізації страхової діяльності відбуваються у певних інституційних формах, зокрема, через діяльність таких організацій як експортні кредитні агенції (далі – ЕКА). Традиційно метою ЕКА є страхова підтримка національних виробників-експортерів та інвесторів у зарубіжні проекти. Цей напрямок страхової діяльності здебільшого набуває інтернаціональних рис у формі наднаціональної координації та регулювання на рівні міжнародних організацій, зокрема, у рамках Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Бернського Союзу. Питання створення фінансових

інституцій страхового типу на кшталт ЕКА є на часі й для України як для економіки з транзитивними процесами, що тривають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності ЕКА досліджували такі вітчизняні та зарубіжні автори як Аксенов В., Аленичева В., Барінова А., Іващенко О., Овчінніков А., Сорокін К., Турбіна К., Улітина Е., Шеколинський Н., Аскарі Р., Бернхард Т., Доудинг Т. та інші.

У зазначених працях ґрунтовно висвітлені засадничі питання функціонування ЕКА у період до початку світової фінансової кризи. Крім того, питання ролі ЕКА в процесі інтернаціоналізації страхової діяльності в економічній літературі ще не розглядалися.

Метою статті є з'ясування ролі ЕКА в інтернаціоналізації страхової діяльності та теоретичне обґрунтування необхідності створення ЕКА в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна система фінансування експортних контрактів має чотири функціональні складові.

По-перше, це *комерційні банки*, які для торгівельного фінансування застосовують низку фінансових інструментів, зокрема, надання позик оборотного капіталу, відкриття та обслуговування документарних акредитивів, акцептування та авальювання переказних векселів, а також перед- та післяекспортне фінансування. На комерційні банки припадає до 80-ти відсотків обсягу торгівельного фінансування на світовому ринку, і, як правило, банки надають короткотермінові кредити (до 180 днів) без покриття будь-яких ризиків сторін торгівельного контракту. Від ризиків власних кредитних портфелів комерційні банки зазвичай захищаються із застосуванням таких потужних фінансових інструментів як кредитні деривативи та забалансове фінансування (гарантії, операційний лізинг, акредитиви тощо).

По-друге, це *приватні страхові компанії*, що надають страхове покриття політичним ризикам та ризикам коротко- та середньотермінового кредитування. Зокрема, вони надають страхування та перестраховування по ризиках комерційних банків щодо відкритих акредитивів та по ризиках експортерів й інвесторів. Як і комерційні банки, приватні страховики для захисту власних портфелів застосовують механізми сек'юритизації та інші новітні фінансові інструменти.

По-третє, це *регіональні та багатосторонні міжнародні банки*, (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Азійський банк тощо), що реалізують чисельні програми торгівельного та інвестиційного фінансування, включаючи надання гарантій здебільшого у країнах - членах, що розвиваються.

І, по-четверте, це *експортні кредитні агенції*. ЕКА є квазі урядовими інституціями (деякі є приватними з урядовою підтримкою), що надають захист національним експортерам та інвесторам у формі прямого

кредитування, страхування та перестраховування ризиків експортних та інвестиційних контрактів.

Першу експортну кредитну агенцію (Export Credits Guarantee Department (ECGD)) було створено 1919 року у Великій Британії як інституцію для захисту та сприяння експорту до воюючої Росії, яка на той час небезпідставно вважалась країною підвищених політичних та комерційних ризиків, й така агенції уможлилювала експортні постачання. Згодом головним завданням ECGD було відновлення національного експорту після світової війни.

З аналогічною метою 1934 року у США задля фінансової допомоги виробникам й стимулювання експортних поставок американських товарів було засновано Експортно-імпортний банк. У більшості країн ЕКА були створені після Другої Світової Війни. Участь урядів в забезпеченні національного експорту через діяльність ЕКА була мотивована такими міркуваннями:

- певні ризики, особливо політичні, щодо деяких країн-імпортерів, хоча й є невід'ємною частиною міжнародної торгівлі, вважаються приватними експортерами неприйнятними;

- високі політичні та комерційні ризики не проходили селекцію у комерційних банках та страхових компаніях, що займаються торгівельним фінансуванням; відповідно, такі інституції прагнули отримати додаткову підтримку від ЕКА. Отже, експортні контракти не відбувалися за відсутністю захисту від кредитних агенцій;

- відтак, було очевидним, що задля забезпечення національного експорту та банків, фінансуючих транзакції, від підвищених політичних та комерційних ризиків та взагалі для його уможливлення, потрібні організації саме страхового або іншого ризик-убезпечуючого спрямування, що створені або підтримані державою країни експортера.

Окрім перманентних кризових явищ, які є тлом функціонування світової економіки, міжнародне бізнесове докiлля також постійно генерує несподівані поточні ризикові економічні та політичні чинники для експортерів та інвесторів, й місія ЕКА полягає у тому, щоб перебрати ці ризики на себе та, врешті-решт, на уряд країни експортера або інвестора.

ЕКА, окрім традиційних комерційних ризиків, також покривають найбільш складні політичні ризики, пов'язані з реалізацією експортних контрактів. Зокрема, це ризики запровадження обмежень на валютно-обмінні операції, мораторіїв на погашення боргів в іноземній валюті, а також ризики наслідків військових дій та громадських заворушень у країні-імпортері. Таки політичні ризики зазвичай виключаються із традиційних страхових покриттів, й тому фахівці часто називають ЕКА «страховиком останньої надії» [1, с.7; 2, с. 546; 3].

Природно за свої послуги ЕКА стягують страхові премії та/або відсотки за кредитну підтримку. Проте зазвичай ставки премій ЕКА

помітно менше ставок, що стягують «ринкові» страховики. В цілому ЕКА надають страхування та іншу кредитну підтримку короткостроковим (до 5-ти років) та довгостроковим (5-10 років і більше) великим експортним проектам в інфраструктурних та промислових галузях.

В умовах поточної світової фінансової кризи ЕКА розглядаються як потужний ринково-державний інститут стимулювання виробництва та експорту. Так, у рішенні саміту G-20 у Пітсбурзі зазначено про необхідність невідкладно забезпечити державну підтримку механізмів міжнародного торговельного фінансування через ЕКА та багатосторонні банки розвитку в обсязі 250 млрд. дол. [4].

Інтернаціоналізація страхової діяльності ЕКА, зокрема, відбувається на міжнародному інституційному рівні через діяльність Бернського Союзу. Членами цієї організації є приватні та державні ЕКА, що походять з 49 економічно розвинутих і транзитивних економік, які у вартісному вимірі забезпечують страховий захист 10-ти відсотків світового експорту та несуть загальну відповідальність по страхуванню ризиків експортного кредитування та закордонного інвестування національного капіталу на суму 1,8 трл. доларів на рік (2012 рік) [5].

ЕКА забезпечують страховий захист від збитків, що їх спричинено політичними подіями або діями будь-яких організацій, що унеможливають належне виконання контрактних або інвестиційних зобов'язань. Захист також може розповсюджуватись на неплатоспроможність контрагента, його дефолт або банкрутство. Зокрема, покриття провідних ЕКА включає страхування від таких видів ризиків [6].

Ризики імпорتنих транзакцій:

- Непостачання передплачених товарів або неповернення авансового платежу;
- Конфіскація товарів у країні походження або транзиту, що належить страхувальникові-імпортерові;
- Розірвання контракту або недотримання його умов з боку урядового дебітора;
- Розірвання контракту або недотримання його умов з боку приватного дебітора внаслідок урядових рішень або війни;
- Невиконання рішень арбітражу;

Ризики експортних транзакцій:

- Одноосібна відмова від виконання контрактних зобов'язань з боку урядового дебітора;
- Припинення дії контракту внаслідок урядових рішень або дій;
- Відкликання дозволів та експортних ліцензій;
- Запровадження неконвертованості валюти та/або заборони на валютні трансфери;
- Запровадження заборони на вивіз товарів за кордон;
- Невизнання рішень арбітражу;

- Зміна законодавства та/або підзаконних актів;

Ризики інвестування:

- Конфіскація, експропріація, націоналізація, реквізиція або пошкодження активів компанії-інвестора у приймаючій країні;
- Невідновлення прав власності на активи страхувальника-інвестора внаслідок обмежувальних дій уряду;
- Приватизація або примусове зупинення використання активів; примусове залишення активів;
- Невизнання рішень арбітражу;
- Запровадження заборони на трансфер дивідендів на кордон;

Ризик неправомірного стягування боргу:

- Ризик неправомірного стягування суверенного боргу урядом - інвестором у державні облігації;
- Невизнання рішень арбітражу.

На нашу думку, можна вважати, що інституційний процес інтернаціоналізації страхової діяльності через ЕКА започатковано у 1978 році підписанням у рамках ОЕСР «Угоди про офіційно підтримувані експортні кредити» (OECD Arrangement on Officially Supported Export Credits). Угода, серед іншого, затвердила засадничий принцип експортного кредитування та страхування щодо незастосування так званої «офіційно доступної» (тобто урядової) підтримки експорту як інструменту неринкової конкуренції. Саме тут наголошено, що ЕКА є «страховиками - кредиторами останньої інстанції» й мають підтримувати виключно такі проекти, реалізація яких неможлива без такої підтримки. Задля забезпечення здорової конкуренції експортне страхування-кредитування ЕКА має доповнюватись підтримкою приватних комерційних інституцій. Згодом ця угода була у 1999 році доповнена новими міжнародними правилами так званого «Консенсусу Організації економічного співробітництва й розвитку» – ОЕСР). Нові правила діяльності ЕКА стосувалися насамперед визначення мінімальних страхових тарифів для окремих категорій ризику щодо країн і боржників залежно від тривалості терміну кредитування. Зокрема, була запроваджена єдина міжнародна система поділу країн на 7 категорій політичного та комерційного ризику (Україна, на жаль, наразі належить до 7-ї групи країн з найвищим рівнем ризику), було прийнято нову методику розрахунків страхового платежу тільки на підставі основної суми кредиту, вартість додаткового страхування витрат рефінансування кредиту включено до основного страхового тарифу тощо.

Зазначена угода постійно доповнюється новими положеннями, як правило, галузевого спрямування. Наприклад, останнє доповнення до угоди було внесено у січні 2014 року й стосувалося особливостей кредитування-страхування міжнародних проектів у залізничному транспорті [7].

Слід визнати, що втілення положень угоди до широкої міжнародної бізнес практики процес тривалий й неоднозначний. Так, за даними Ексімбанку США, наразі угода покриває лише 30% експортних транзакцій ринку, для регулювання якого її було підписано [8].

На сьогодні ЕКА функціонують у більш ніж 70 країнах світу, у тому числі майже в усіх країнах Східної Європи (Болгарія, Польща, Росія, Румунія, Чехія, Угорщина, Словаччина, Словенія, Хорватія, Литва, Естонія).

В Україні функції державної підтримки експорту виконує державний Укрексімбанк. Він же представляє країну у Бернському Союзі. Водночас триває процес створення системи державної підтримки національних виробників-експортерів. Задля цього був розроблений та схвалений Закон України № 9373 «Про державну фінансову підтримку експортної діяльності». Закон був відхилений Президентом України у липні 2012 року із пропозиціями щодо його доопрацювання. Робота над законом триває.

Основною метою закону є запровадження механізму державної підтримки експорту високотехнологічних галузей економіки, створення умов для забезпечення реалізації державної політики щодо страхування та кредитування експорту. Зокрема, передбачається формування інфраструктури для забезпечення реалізації державної політики щодо підтримки національного експорту шляхом утворення державного експортно-кредитного агентства [9].

Висновки. Експортні кредитні агенції є інституційною складовою інтернаціоналізації страхової діяльності в умовах світової фінансової кризи. Вони отримують потужну фінансову підтримку на наднаціональному рівні, відповідно до рішень антикризових самітів провідних країн світу.

Система державної підтримки у вигляді страхування та кредитування експорту є важливим чинником стимулювання експортної діяльності, діє у багатьох країнах світу і має бути розбудована в Україні.

Створення в Україні національної експортної кредитної агенції з урахуванням досвіду європейських постсоціалістичних країн сприятиме як розвитку експортного потенціалу України, так і її подальшій інтеграції до світового страхового ринку.

Використані джерела інформації:

1. Janda, K., Michalikova, E., Psenakova, L. (201). The Performance of Export Credit Agencies in Post-Communist Central European Countries // IES Working Paper.– № 10.– 2013.– IES FSV. Charles University. – 30 p.
2. Baltensperger E, Herger N. Exporting against risk. Theory and evidence from public export insurance schemes in OECD countries// Open Economies Review. –September.– № 20(4).– 2009.– P. 545-563.
3. Овчинников А. Экспортные кредитные агентства в международной торговле / А. Овчинников //Экономический журнал.–2011.– №24. [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/eksportnye-kreditnye-agentstva-v-mezhdunarodnoy-torgovle>
4. G20 Leaders' Statement: The Pittsburgh Summit, September 24-25, 2009 .[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.g20.utoronto.ca/2009/2009communique0925.html>
 5. Berne Union Yearbook, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.berneunion.org/wp-content/uploads/2013/10/Berne-Union-Yearbook-2013.pdf>
 6. ONDD Group. Annual report 2012
http://www.garantinsurance.com/upload/report/rapport_2012_vok_bd_20130722_025946.pdf.
 7. The January 2014 Arrangement on Officially Supported Export Credits. Rail Sector Understanding . [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.oecd.org/trade/xcred/theexportcreditsarrangementtext.htm>
 8. Report to the US Congress on export credit competition and Export-Import Bank of the United States for 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.exim.gov/about/library/reports/competitivenessreports /upload/ US-Ex-Im-Bank-2012-Competitiveness-Report-to-Congress-Complete.pdf>
 9. Проект Закону України від 31.10.2011 р. N 9373 Про державну фінансову підтримку експортної діяльності. Карта проходження проекту [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF78D001.html.